

UOT: 228

KBT: 86.38

MJ № 134

Kırgızların Çok Evlilik Âdetinin ve Yaş Farkının İslam Hukuku Açısından Ele Alınışı (17.-19. yy.)

Aitmatov Kariev*

Öz. Araştırmasını maksat edindiğimiz bu makalede, özetle 17.-19.-asırlarda göçebeliliğin hakim olduğu Kırgız toplumunda yaygın olan çok evlilik konusu ele alınmış, örfî hukukun etkin olduğu o toplumda çok evliliğe müteallik oluşan örf-adetlerin her biri incelenmiş, özellikle o dönemin Kırgız toplumundaki çok evliliğin sosyolojik arka planı ve toplum düzeni ile ilgili yönleri araştırılmıştır. Bununla beraber, o dönemin ve o toplumun yargıçları olarak bilinen biylerin, başında bulundukları örfî hukuk esaslı iş yürüten mahkemelerde, aile hukuku alanında özellikle aktüelliğini kaybetmeyen bir husumet konusu olarak, her zaman toplumda yaygın olan çok evlilik davalarına titizlikle baktıkları, bu konulara bağlı belli bir örf-adet kuralları ortaya koymaya çalıştıkları da tespit edilmiştir. Bu kuralların çoğu, özellikle çok evlilik konusunun sosyolojik arka planı ve hukuksal anlamda toplum düzeni ile ilgili olmuştur. Ayrıca, bu makalemizde, çok evliliği olumlu bir eylem olarak kabul eden ve bu alanda net kriterler koyan İslam hukuku perspektifinden, yukarıdaki konuların tümü analitik bir yaklaşımla tahlil edilmiş, bu alandaki boşluğu dolduracak önemli analitik bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, kırgız, çok evlilik, örfî hukuk, örf-adet.

1.Giriş

Sosyal bir varlık olarak yaradılışı gereği insanoğlu evlenir, bu diyardan göçüp gittikten sonra ardında ismini taşıyacak zürriyet inşa eder, dünyada kurmuş olduğu yuvanın ahiretteki ebedî mutluluğa vesile olduğuna inanır, bu inanca istinaden ailedeki her iki taraf kendi sorumluluklarını yerine getirir, sistematik olarak işleyen bu sistem sonucunda insan topluluğunu

*Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, İslamî İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Bilim Dalı; Türkiye Cumhuriyeti
E-mail: k.aytmamat@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8976-3685>

Makaleye referans: Kariev, A. [2022]. Kırgızların Çok Evlilik Âdetinin (ve Yaş Farkının) İslam Hukuku Açısından Ele Alınışı (17.-19. yy.). "Metafizika" jurnalı, 5(3), səh.98-109.

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21.04.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 13.05.2022

Çapa qəbul edilmişdir: 03.09.2022

meydana getirirler. Ailenin mutluluk yada mutsuzluk kaynağı olarak tasarlama yetkisi, tam anlamıyla Allah tarafından âdemoğluna bahşedilen, en büyük bir nimettir.

Yukarıda zikretmiş olduğumuz aile mutluluğu arayışı içinde olan dünya halkının, tarih boyunca mantık kurallarını zorlayan ve insanın akıl erdiremediği evlilik ilgili yanlış inançlarını İslam dini tashih ederek, aile mutluluğunun sevgi ve saygı ile ikame edilebileceğini, bununla beraber toplum düzenini koruma amacıyla, bazı hukukî nizam ve intizamların zorunluluğunu dile getirmiştir. Onlardan biri de, aslında cahiliye devrinde Arap Yarımadası’nda herhangi bir sınırlandırmaya tabi tutulmayan evlilik konusunu en fazla dört sayısı ile sınırlandırarak, eşya olarak kullanılan kadınları bir nebze olsun adam yerine konulmasına, evlilik öncesinde kefâet konusu çerçevesinde müstakbel eşlerin denkliğinin konuşulabileceğine, bununla beraber evlilik konusunda ataerkil Arap Yarımadası’nda aile reisliğini erkeğe vererek, kurulacak olan ailenin mutluluk kaynağı olarak tasarlamıştır.

Türk boyları içinde günümüze kadar kendi ismini koruyabilen tek ulus Kırgızlar olmuştur. Milattan öncesine kadar uzayan mâzisi ile Kırgız halkı, özetle 840-1212 seneleri arasında Orta Asya bölgesinde güçlü bir devlet kuran, yaşamış olduğu toplumda belli bir hukuk düzeni vaz eden, İpek Yolu ticârî garnizonunu asırlardır yöneten, 1212 senesindeki Cengiz Han istilasından sonra kırsal bölgelere çekilen, bundan ötürü şerî hukuktan daha ziyade örfî hukuk sistemini benimseyen bir millettir. Kırgız halkı arasında normal kabul edilen bazı örf-adetlerin İslam hukuku ile çeliştiği, hatta İslam dininin temel prensiplerine dahi ters düştüğü bazı durumlar söz konusudur. Bu makalemizde, kısaca, 17.-19. asırlarda yaşayan Kırgız halkı arasında yaygın olan çok evliliğin sosyolojik arka planı, buna bağlı olarak korunması istenilen toplum düzeni, çok evlilikteki fahiş yaş farkları vb. konuların İslam hukuku açısından analiz etmeye çalışacağız.

2.Kırgız Halkındaki Çok Evlilik Âdetinin Sosyolojik Arka Planı

İnsanlık tarihinde başkalarının üzerinde hakimiyet kurma her zaman mutlak güce dayanmıştır. Mutlak gücün kaynağı da insanın çocukları, eşleri, akrabaları, kabilesidir. Bunun da ancak çok evlilik ile gerçekleşmesi mümkündür. Bunu İbn Haldun’un asabiyet terimi ile açıklamak doğru olacaktır. Mutlak gücün dışında toplumda herhangi hukuk düzeninin bulunmadığı zamanlarda, çok evliliği gerekli kılan sebepler yukarıda zikretmiş olduğumuz hakimiyet, bir diğeri ise insanın tabiatındaki şehvi arzularından başka nedenler olmamıştır. Bununla birlikte, çok evliliği zarurî kılan diğer sebepler, o toplumda yaşanan bir savaş veya kıyımların yapılması,

kadının doğurgan değil kısır olması, kabileler arası barış ve akrabalık bağı kurma gibi siyasî evliliklerin yapılması, karısı vefat edip yetim kalan çocuklarına bakması için evliliklerin yapılması, eşi vefat eden babasını veya annesini yalnız bırakmadan onu birine teslim etme amacıyla evliliklerin yapılması gerekçe olarak ileri sürülebilir.

Başka Müslüman toplumlarda olduğu gibi 17.-19. asırlardaki Kırgız halkı arasında da yaygın olan çok evlilik konusu, toplumdaki en tartışmalı (aktüel) konulardan olmuştur. Hatta, toplumdaki en çok dava konusu olan mevzuların başında, aile hukuku ile ilgili davalar yer almıştır. Ünal'a göre, bu âdetin temel felsefesi, ikinci karının ev işlerinde yardımcı olması gibi ekonomik, kendi kızlarını asil bir erkekle evlendirme gibi siyasî, bir de yardıma muhtaç ve kimsesiz dul olma gibi sosyolojik, birinci karının yaşlanması gibi fizyolojik sebeplere dayandırılmıştır [21, s.246].

Bununla beraber, Kırgız halkının daha öncesinde Orta Asya hakimiyetini Cengiz Han'a teslim etmeye mecbur kalmasında, özellikle asker sayısının az olması da etkili olmuştur. Bunu bir zaafılık sebebi olduğunu anlayan Kırgız halkı, özellikle o tarihten itibaren diğer Türk boylarında olan monogamy evlilik türünün aksine, sayılarını çoğaltma amacıyla polygamy evlilik politikasını izlemişlerdir. Hatta, zengin erkeklerin kadınlarının çokluğunu birer iftihar vesilesi yapması söz konusu olmuştur [1, s.178-179].

Yine, göçebeliğin hakim olduğu Kırgız toplumunda çok evliliğin diğer bir sebebi, hayvancılığa müteallik inekleri sağma, yoğurt yapma, peynir üretme, tereyağı ve kaymak yapımı vb. ev işlerinde kadının birer işgücü olarak kabul edilmesine dayanmaktadır. Bu ihtiyaca istinaden birisinin kız çocuğu doğduğu zaman, kendisine müjdeleyerek “Süyünçü! Kırk cılkıluu boldung” şeklinde söylenmesi adetti [3, s.1; 20, s.264]. Bazı durumlarda çok evliliğe teşvik eden taraf kızın ailesi olmuştur. Nitekim, kendi kızlarını ikinci karısı olarak dahi zengin birisi ile evlendirme, bu anlamda müstakbel damattan başlık parası adı altında mal-mülk koparabilme gibi sebepler de etkili olmuştur. Buradan hareketle ister ilk evlilik ister ikinci evlilik olsun, evlilikte kızın teminatı olarak kabul edilen kalın (başlık parası) mallarının, *[Kadına verilen kalının o dönemdeki Kırgız toplumunda bir nevi gelecek teminatı olarak kabul edildiğine dair detaylı bilgiler için bk. Aitmatov Kariev, “Kırgız Örf-Âdetindeki Kalın Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Analizi (18-19. yy)” Dergiabant 9/2 (2021), 748-765.]* aslında kızın ailesi için birer zenginleşme yolu olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu anlamda en eski Kırgız kaynaklarından olan Manas Destanı'nda; “Aydap kelgen kalını” (Getirmiş olduğu kalını) şeklinde, Manas'ın müstakbel eşi Kanikey'e vermiş olduğu kalından bahsedilmekte [2, s.234], hatta Manas'ın

babası Cakıp, kızın babası Atemir’e 500 at, 60 deve, 200 inek, 2000 koyun, 40000 tıyın (Tıyın, Kırgız halkının 15 Mayıs 1993 yılına kadar, hatta günümüzde de kuruş anlamında kullandıkları para birimidir.) ödediği zikredilmektedir [11, s.19]. Aynı şekilde, Çin kaynaklarında da Kırgızların kalın adetine işaret edildikten sonra, Kırgız halkındaki kalının at ve koyunlar ile ödendiği bilgisi de yer almaktadır [4, s.351-353; 10, s.161].

3.Kırgız Halkındaki Çok Evlilik Âdeti ve Toplum Düzeni

Kırgız halkında “tokol aluu” ismi ile yaygınlık kazanan çok evlilikte, eğer koca başka bir evlilik yapmak istese, evli bulunduğu karısına hiçbir şekilde bilgi vermeden evlenebiliyordu. Ancak, toplumca benimsenen bazı kurallar vardı. O da, eğer karı koca arasındaki davada, hiç bir kimse onların karı koca olduklarına şahitlik etmezse, bu durumda her ikisinin davası ilga edilir, toplumun huzurunu bozmamaları için uzak mesafeye sürgün edilirdi [16, s.78]. Buradan hareketle, Kırgız halkının toplum huzurunu ön planda tutarak, aslında aile hukuku ile ilgili meselelerde çok titiz davrandıklarını söyleyebiliriz. Hatta, bölgenin liderliğini yapmakla beraber mahkeme işlerini de üstlenen biylerin, bu aile anlayışına dayanarak evde kalan yaşlı kızları ve dulları evlendirme yetkisine de sahip olduğunu söylemekte fayda vardır [8, s.85-87]. Bununla birlikte, çok nadir de olsa 1896 senesinde Kazakların kişik cüzüne mensup Temir Urgaç’lı Maymak Akbulat’ın Biştamsk Volostu’nun sakini Tacibay Sagınbaev’in güzel karısını 10 inek ve 50 ruble karşılığında satın alması gibi, direkt toplum düzenini etkileyen olayların olduğu da düşünülmektedir.

Klasik fıkıh açısından yukarıda zikri geçen konuyu ele alacak olursak, Hanefî mezhebinde koca evli olduğu karısının üzerine başka birisiyle evlenecek olursa, eğer evlenirken şart koşulmamışsa hiçbir şekilde evli olduğu karısından izin almasına gerek yoktur. Yani, kocanın ikinci, üçüncü, dördüncü hanımla evlenmesinde birinci hanımın izni aranmaz [9]. Ancak, günümüz İslam Hukuku çerçevesinde konuyu değerlendirecek olursak, öncelikle günümüz Müslüman ülkelerinin ister idarî ister toplumsal değişikliklerini göz önünde bulundurarak, ülke nüfusunu çoğaltma siyaseti, eşlerin çocuklu olmayışı, kısırlık vb. maslahat ve ihtiyaçlar haricinde, ikinci evlilik (çoğu zaman) erkekler tarafından cinsel istismardan başka bir anlam ifade etmediği için, günümüzde ikinci hanımla evlenmede birinci hanımın rızasının yasallaştırılması daha doğru olacaktır. Bu konuda, Nisa Sûresi’nin 128-129. ayetleri istidlal edilebilir. Aynı şekilde, yukarıda zikri geçen şahitsiz evlilikten doğan davaları biylerin kabul etmeyişi [15, s.89-101], biylerin bilgisi olmadığı konuda, muhtemelen yanlış karar vermeden (bir türlü) uzak durması gibi algılanabilir. Yine, biylerin evde kalan yaşlı kızları ve dulları

evlendirebilme yetkisine sahip olmalarını da, İslam hukukundaki halifenin (kâdı, emir, hakim) bu tür kızları evlendirme yetkisine sahip olmasıyla [6, 2/34] mukayese edilebilir.

4.Çok Evlilikteki Yaş Farkları ve Fıkıh İlmi Açısından Analizi

Hokand Hanlığı, 18.-20. asırlarda Kırgız halkını ve Kazak cüzlerinden küçük cüzlerini de kendi tebaası altında bulundurmıştır. İster bu açıdan ister tarih açısından baktığımızda, aslında Kırgız halkı ile Kazak halkının örf-adetleri, gelenek-görenekleri, yaşam tarzı gibi birçok konuda, gündelik hayatlarında çok fazla benzerlik olduğuna şahit oluruz. İşte bu Kazak cüzleri ve Kırgız halkı arasında, özellikle zenginler arasında yaygın olan adetlerin biri de, çok evlilik ve bu evlilikteki fahiş yaş farkları olmuştur. Bu tür evliliklerde kocanın halihazırda nikahı altında bulunan birinci karısının (baybiçe) rızasına bakılmadığı gibi, yeni evleneceği küçük yaştaki kızın (tokol) rızasına da bakılmamıştır. Hatta, Kazakların küçük cüzü arasında meydana gelen, 1896 senesinde 80 No'lu "*Turgayskoy Gazeti*" gazetesinde, sözünü ettiğimiz konuyla ilgili olay kayda geçmiştir.

Haberde; Temir-Urgaç'lı Maymak Aybulat, Bistamak Volost'tunun Tacibay Sagınbaev'in karısını 10 inek ve 50 ruble karşılığında satın aldığı dile getirilmiştir [17, s.13, s.19; 8, s.85]. Hatta, Myakutin'in 1910 tarihli neşredilen kitabında, aynı bölgede kadınların ailede ticaret eşyası konumunda değerlendirildiği de ifade edilmiştir [18, s.178]. Aynı konuda, 1916 senesinde Buhara şehrinde, fakir bir babanın borcunu ödeyememesi sonucunda 12 yaşındaki kızı Ulugoy ile 48 yaşındaki menfaatçi Kadırkulbek Toksaba ile yapılan evlilik de, önemine binaen burada örnek olarak gösterilmesi yerinde olacaktır [22, s.68].

Yukarıdaki tarihe baktığımız zaman, o dönemlerde bir koyunun fiyatının 5 ruble civarında olduğu, ayrıca hadisenin pek yakın (1896 ve 1910) tarihlerde olduğu dikkat çekicidir. 10 inek ve 10 koyun karşılığında, uzun zamandır birlikte yaşadığı kendi karısını satış akdine konu yapmak, insanlık namına utanç vericidir. Klasik fıkıh kitaplarının her bir sahifesi, bir defa bile olsa mutlaka kadının haklarından bahsetmiştir. Kısacası, kadını herhangi bir şekilde akde konu yapmak, aslında kadının kişilik haklarının elinden alınarak, onu adeta bir eşya muamelesine tabi tutmak anlamındadır. Bir taraftan Orta Asya tarihi İslam tarihinin en parlak sahifeleri olarak bilinirken, diğer taraftan 1896 senesinde bile kadını adeta bir eşya olarak satış konusu yapan toplumun, aslında Müslümanlık anlayışı kanaatimce yeniden gözden geçirilmelidir.

Kırgız halkı arasında çok evlilikte birinci hanımın (baybiçe) rızasına hiçbir şekilde bakılmamıştır. Bu nedenle, o dönemde çok fazla aileler

yıkılmış, çocuklar yetim kalmış, böylece ailevî değerler yerini cinsel zevklere bırakmıştır. Ayrıca, kocayla sonradan evlendiği hanım arasında çok fazla yaş farkı yaşanmıştır. Bu abartılı yaş farkları, bazen 80 yaşındaki erkeğin 15 yaşındaki kızla evlenmesi, bazen de 40-50 yaştaki kadınların 12 veya 15 yaşındaki çocuklarla evlenmesi gibi uçurumlarla ifade edilebilir. Bunu yukarıda zikrettiğimiz Buhara ahalisinin uygulaması da teyit etmektedir [22, s.68]. Hayatının son günlerini yaşamakta olan 80 yaşındaki adamın, belki de kendi torunu ile aynı yaşta olan 15 yaşındaki kızla evlenmesinin, aslında tek bir açıklaması vardır. Bu da, zengin taraftan mal-mülk koparma amacı olmuştur. Bunu, bu tür evliliklerde fakir tarafın; “*Biz, seni yaşlı birisini sevdiğimiz için değil, aslında onun parası çok olduğundan, seni mecburen onunla evlendiriyoruz*” [8, s.85; 17, s.19, s.40, s.44] şeklinde, açık bir ifadeyle dile getirmesinden anlayabiliriz.

Burada ikinci evlilikte, birinci hanımın izninin alınmaması şeklindeki ibareyi, eğer birinci hanımla evlenirken kadın; “*Benden başkasıyla evleneceksen, benim iznimi alacaksın..!*” diye şart koşmuşsa, fıkhen bu durumda kocanın o şarta riayet etmesi gerektiğini söylememiz gerekir. Çünkü bir taraftan Müslümanların verdiği vaatlerin yerine getirmesi ayetlerle sabitken [Kuran-ı Kerim, 5/1], diğer yandan “المسلمون على شروطهم” şeklindeki hadis [5, 6/246] de, akde koşulan şartlara riayetın lüzumunu göstermektedir. Fahiş yaş farkı meselesindeki mecburiyet, fakir olan tarafın, aslında bu işe zorlandığını göstermektedir. Bu yüzden, fıkhıta evliliğin gerçekleşebilmesi için esas rükünlerden kabul edilen, icap-kabul şeklinde tesmiye ettiğimiz rızanın olmayışı (aranmaması) da, o dönemin o toplumunda pek doğal bir adet olarak görülmüştür. Onun dışında, bu tür evlilik yapıldığı takdirde, uçurum kabul edilecek yaş farkları, doğal olarak cinsel hayatta eşlerin birbirinin cinsel hakkını [12, s.66] verememesine, dolayısıyla daha genç olan tarafın gayri meşru ilişki yollarına sapabilmesine sebep olabilir. Gayri meşru ilişkilerin bütün türleri ise ayetle açıkça haram kılınmıştır [Kuran-ı Kerim, 24/30-31].

Bu tür evliliklerin daha baliğ olmamış tarafın psikolojik ve fizyolojik açıdan adeta darbeye maruz kalması, yaşlı tarafın akrabaları ile genç tarafın akrabaları arasında sürekli cereyan edecek mal davalarının ardı ardının kesilmemesi, cinsel hakların ihmalî söz konusu olduğunda genç tarafın zinaya meyletme ihtimalinin (tehlikesi) bulunması vb. sebeplerden ötürü, bu tür evlilikleri tarafların maslahatı ve toplum düzeni çerçevesinde seddi zeraî açısından şahsî olarak tasvip edemeyeceğimi dile getirmem yerinde olacaktır. Ayrıca, fıkhıtaki kefâet (denklik) konusunda zengin ve fakir olma, dolayısıyla

zengin tarafın ya çok yaşlı ya da çok genç olması, dikkat edilmesi gereken konulardandır. Aslında, Hz. Peygamber'in (s.a.a.v.)

”تَزَوَّجُوا الْوُدُودَ الْوُلُودَ فَإِنِّي مُكَاتِّرٌ بِكُمْ الْأَمَمَ“

[7, 2/175] şeklindeki hadisi, bu konudaki fahiş yaş farklarına rağmen yapılan bu tür evliliklere ilişkin tartışmalara nokta koyucu mahiyette değerlendirilebilir [6, 2/41; 13, 1/320-321; 19, 1/468].

5.Sonuç

Araştırmamızı tamamlamış olduğumuz bu makalenin sonucu olarak, diğer Müslüman toplumlarında olduğu gibi Kırgız halkı arasında da, kısaca siyasi, ekonomik, sosyolojik, fizyolojik vb. birçok sebeplerden dolayı 17.-19. asırlarda çok evliliğin yaygın olduğunu, buna bağlı olarak kendi içinde birçok hukukî kuralların oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu kuralların çoğu toplum düzeni ile ilgili olmuştur. Nitekim, yukarıda da zikrettiğimiz gibi, ikinci eşi ile olan davalarda kimse onların karı-koca olduklarına şahitlik etmezse, bu durumda onların davaları ilga edilerek, toplumun huzurunu bozmamaları için kendilerinin uzak diyarlara sürgün edilmesi söz konusu olmuştur. Bununla beraber, o dönemin Kırgız toplumunda 75-80 yaşlarındaki erkeğin 12-15 yaşlarındaki küçük kızlarla, bazen de 35-40 yaşlarındaki kadınların 13-16 yaşlarındaki çocuklarla evlendirilmesi, yukarıda zikrettiğimiz birçok nedenlerden ötürü tarafımızca tasvip edilmemiş, hatta İslam hukukunun genel ilkelerine ters düştüğü tespit edilmiştir. Sonuç olarak, İslam hukuku çok evlilik konusuna olumlu bakmakla beraber, bu konuya ilişkin net ilke ve prensipleri ortaya koymuş, İslam dinini kabul eden tüm toplulukların bu ilkelere riayet etmelerini talep etmiştir. 17.-19. yüzyıllardaki Kırgız toplumunda yaygın olan çok evlilik konusunda ise, İslam hukukunun koymuş olduğu ilkelerin dışına çıkıldığı durumlar gözlemlenmiş, bunun da göçebeliliğin hakim olduğu o dönemin Kırgız toplumunda şerî hukuktan daha ziyade örfî hukuku ön planda tutması ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Abramzon, S.M. (1999). *Kırgız cana Kırgızistan Tarihi Boyunça Tandalma Emgekter*. Bişkek: Kırgızistan Soros Fondu.
2. Abramzon, S.M. (1990). *Kırgızı i ih Etnogenetiçeskie i İstoriko-Kulturnie Svyazi*, Frunze: Kırgızistan.
3. Alimbaeva, B.B. (2017). “Kız Balanın Taalim-Tarbiyasına Makal-Laptardın Taasirdüülüğü”, *Vestnik Issık-Kulskogo Universiteta*, 45, 1-7.
4. Biçurin, N.Ya. (1950). *Sobranie Svedeniy o Narodah: Obitavşih v Sredney Azii v Drevnie Vremena*. Moskva: İzdatelstvo AN SSSR.

5. el-A‘zamî, Muhammed Ziyaurrahman. (2001). *el-Minnetü’l-Kübra Şerhü ve Tahricü’s-Süneni’s-Sügra*. Riyad: Mketebetü’r-Rüşd, 6/246.
6. el-Merginânî, Burhanüddin Ali b. Ebi Bekr. (2019). *el-Hidâye Şerhü Bidâyeti’l-Mübtedî*. Talik: Abdüsselâm Abdülhâdî Şennâr, Birinci Baskı, Beyrut-Suriye: Dârü’d-Dekâik-Dârü’l-Fayhâ, 2/34.
7. es-Sicistânî, Ebu Davud Süleyman b. el-Eş‘as. (H. 1346). *Sünen-i Ebi Dâvud*. Kahire: Darü’l-Hadis, 2/175.
8. Grodekov, N.İ. (1889). *Kırgızı i Karakırgızı Sırdarinskoy Oblasti-Yuridiçeskiy Bit*. Taşkent: Tipolitografiya S. İ. Lahtina.
9. Hallaf, A. (1990). *Ahkamü’l-Ahvali’s-Şahsiyye fi’s-Şer’iati’l-İslamiyye A’la Vişki Mazhabı Abî Hanîfa ve Mâ Aleyhi’l-Amalü Bi’l-Mahakim*. Baskı, Kuveyt: Dârü’l-Kalam.
10. Jacobs, S. (1968). *General Anthropology*.
11. Kadırov, K. (2005). *Kırgızstan: Traditsii i Obıçai Kirgizov*. Bişkek: Raritet.
12. Kadri Paşa, M. (2007). *El-Ahkâmü’s-Şer’iyye fi’l-Avâlü’s-Şahsiyye ‘Alâ Mezhebi Ebî Hanîfe en-Nu‘mân*, Beyrut: Dâr İbn Hazm.
13. Karaman, H. (2012). *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: İZ Yayıncılık. 1/320-321.
14. Kariev, A. (2021). “Kırgız Örf-Âdetindeki Kalın Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Analizi (18-19. yy)”. *Dergiabant*. 9/2, 748-765.
15. Kariev, A. (2017). “Kırgız Biy Mahkemeleri Hakkında Kısa Bir Analiz (XVIII-XX yy.)”. *MANAS Sosyal Araştırmaları Dergisi*. 6/4, 89-101.
16. Makovetskaya, P.E. (1886). *Materialı Dlya İzuçeniya İstoriçeskih Obıçaeve Kirgizov*. Omsk: Tipogr. Okrujn. Ştaba.
17. Malişev, N.M. (1902). *Obıçnoe Semeynoe Pravo Kirgizov*. Yaroslav: Tipografiya Guberskago Pravleniya.
18. Myakutin, A.İ. (1910). *Yuridiçeskiy Bit Kirgizov*. Orenburg: Tip. Turgayskoy Obl. Pravya.
19. Şeyhzâde, Abdurrahman b. Muhmmmed b. Süleyman el-Kelyabûlî (Dâmad Efendî). (1998). *Mecmaü’l-Abhur*. Beyrut: Dârü’l-Kutubi’l-İlmiyye. 1/468.
20. Tokombaev, A. (2010). *Küünün Sırı*. Üçüncü Basılışı, Bişkek: “Biyiktik”.
21. Ünal, A. (2016). “Kırgız Toplumunda Evlilik Türleri”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 25 (Güz), 229-260.
22. Yusupov, M.S. (2016). *Sud v Buhare: Sudoustroystvo i sudoproizvodstvo v Buharskom Emirate v kontse 19 naçale 20 v.* Taşkent-Vena.

Qırğızların çoxevlilik (və yaş fərqi) adətinin İslam hüququ mövqeyindən tədqiqi

Aitmammat Kariyev*

Abstrakt. Məqalədə XVII - XIX əsrlərdə köçəri qırğız cəmiyyətində populyar olan çoxevlilik mövzusu tədqiqata cəlb edilərək müxtəlif istiqamətləri araşdırılmış, cəmiyyətin hüquqi adətləri sırasında yer alan bu ənənənin səbəblərinin sosial mövqe və ictimai quruluşla əlaqəsi qeyd edilmişdir.

Bununla yanaşı məqalədə müxtəlif şəxslərin hüquqi əsaslarla fəaliyyət göstərən məhkəmələrdə qeyd edilən mövzularla əlaqədar mövqeyi və narazılığı ilə bağlı fikirləri şərh edilmiş, ailə hüququnun aktual məsələləri, müvafiq dövrün cəmiyyətində geniş yayılmış çoxevliliklə bağlı düşüncələr təqdim edilmiş, məhz belə şəxslərin mövcud adət və ənənələrdə nizamlanma yaratmaq məqsədilə müvafiq qanunlar təqdim etdiyi vurğulanmışdır. Bu qanunların əksəriyyəti ictimai quruluşun tərkib hissəsi olan çoxevliliyin sosial və hüquqi tərəfi ilə əlaqədar idi.

Məqalədə həmçinin İslam hüququ baxımından çoxevliliyin məqbul olduğunu qəbul edən, dəstəkləyən şəxslərə, yuxarıda qeyd etdiyimiz məsələlərlə əlaqədar analoji düşüncələrə münasibət bildirilmiş və səhvlərin həllinə yardım edəcək fikirlər təqdim edilmişdir.

Açar sözlər: İslam hüququ, qırğız, çoxevlilik, hüquqi adət, ənənə.

Исследование обычая многоженства (и разницы в возрасте) кыргызов с позиции исламского права

Айтмамат Кариев*

* Dr. Karabük Üniversitesi İslam Elmleri Fakültesi, İslam Hüququ Bölməsinin müəllim heyəti; Türkiyə Respublikası
E-mail: k.aytmamat@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8976-3685>

Məqaləyə istinad: Kariyev, A. [2022]. Qırğızların çoxevlilik (və yaş fərqi) adətinin İslam hüququ mövqeyindən tədqiqi. "Metafizika" jurnalı, 5(3), c.98-109.

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21.04.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 13.05.2022

Çapa qəbul edilmişdir: 03.09.2022

* Др. Преподаватель Карабукского университета, факультет исламских наук, кафедра исламского права; Турецкая Республика

E-mail: k.aytmamat@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8976-3685>

Цитировать статью: Кариев, А. [2022]. Исследование обычая многоженства (и разницы в возрасте) кыргызов с позиции исламского права. Журнал «Metafizika», 5(3), с.98-109.

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 21.04.2022

Отправлена на доработку: 13.05.2022

Принята для печати: 03.09.2022

Абстракт. В статье привлечена к исследованию тема многоженства, распространенная среди кочевников кыргызского общества в XVII- XIX вв., также рассмотрены отдельные детали данной традиции, популярной среди правовых обычаев данного общества, отмечены причины, связанные с социальным положением и общественным строем.

Наряду с вышеуказанными темами в статье доказаны рассуждения и старания отдельных должностных лиц, выражающих свою позицию и недовольство в судах по правовым основам, где привлекались к рассмотрению актуальные вопросы семейного права, темы многоженства, особо популярные среди общества. Такие личности старались предоставлять соответствующие законы для стабилизации соответствующих традиций и обычаев. Многие среди таких законов были связаны с социальным планом и правовой стороной составного элемента общественного строя - многоженства.

Также в статье с точки зрения исламского права проанализированы рассуждения, принимающие и поддерживающие многоженство, основываясь на аналогический подход раскрыты выводы в связи с вышеизложенными темами, сделаны важные выводы, способствующие заполнению существующих пробелов.

Ключевые слова: исламское право, кыргыз, многоженство, правовой обычай, традиция.

**An Analyze on The Polygamy (and An Exorbitant Age Difference)
Customs of Kyrgyz People from The Perspective Islamic Law (17th-19th cc.)
Aiitmamat Kariev***

Abstract. In this analytical article, the aim was short research on the polygamy that was widespread in the society of the Kyrgyz people who lived in 17-19 centuries. Also, we have to research on the some customs that relating to polygamy, and on the sociological background and also the social order. However we detected to more common law customs that created by biys who were have to authority on the different themes of family law in the

* Dr. Faculty Member, Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law; Republic of Turkey

E-mail: k.aytmamat@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8976-3685>

To cite this article: Kariev, A. [2022] An Analyze on The Polygamy (and An Exorbitant Age Difference) Customs of Kyrgyz People from The Perspective Islamic Law (17th-19th cc.). *“Metafizika” journal*, 5(3), pp.98-109.

Article history:

Received: 21.04.2022

Accepted: 03.09.2022

courts that worked in the line of customs. These common law customs was related with it's sociological background and social order in the perspective of law as a actual subject. As a result of this article we talked about Islamic law position in the polygamy, and also we talked on the all these subjects related with polygamy from the analytical Islamic law perspective, and we had to so meaningful results that required to them.

Keywords: Islamic Law, Kyrgyz, Polygamy, Customary Law, Custom

REFERENCES

1. Abramzon, S.M. (1999). *Kyrgyz Soul History of Kyrgyzstan Boyuncha Tandalma Emgeker*. Bishkek: Kyrgyz Soros Foundation.
2. Abramzon, S.M. (1990). *Kyrgyz and their ethnogenetic, historical and cultural ties*, Frunze: Kyrgyzstan. (in russian)
3. Alimbaeva, B.B. (2017). Influence of Makal-Laptar on the upbringing of girls, *Vestnik Issyk-Kulskogo Universiteta*, 45, 1-7. (in russian)
4. Bichurin, N.Ya. (1950). *Collection of Information about the Peoples: Living in Central Asia in Ancient Times*. Moscow: Izdatelstvo AN SSSR. (in russian)
5. al-Azami, Muhammed Ziyaurrehman. (2001). *Commentary of al-Minnetul-Kubra and Tahrikyu-Sunani-Sughra*. Riyadh: Mketebetu'r-Rushd, 6/246. (in arabic)
6. al-Merginani, Burhanuddin Ali b. Abi Bakr. (2019). *al-Khidaye Sharhu Bidayeti'l-Mubtedi*. Talik: Abdusalam Abdulhadi Shennar, first edition, Beirut-Syria: Darood-Dekaik-Darul-Fayha, 2/34. (in arabic)
7. es-Sijistani, Abu Dawud Suleiman b. al-Ashash. (H. 1346). *Sunan-i Abi Dawood*. Cairo: Dar al-Hadith, 2/175. (in arabic)
8. Grodekov, N.I. (1889). *Kyrgyz and Karakirgыз of the Syrdarya region-Legal life*. Tashkent: Typolitography S.I. Lakhtin. (in russian)
9. Hallaf, A. (1990). *Ahkamul-Ahvali'sh-Shahsiyye fi'sh-Sher'ati'l-Islamiyye A'la Vifki Mazabi Abi Hanifa ve Ma Aleyhi'l-Amalu Bi'l-Mahakim*. Basques, Kuwait: Darul-Kalam. (in arabic)
10. Jacobs, S. (1968). *General Anthropology*.
11. Kadyrov, K. (2005). *Kyrgyzstan: Traditions and Obitsai of the Kirghiz*. Bishkek: Rarity. (in russian)
12. Kadri Pasha, M. (2007). *El-Ahkamoush-Sheriye fi'l-Awalush-Shahsiye Ala Madhbebi Ebi Hanife al-Numan*. Beirut: Dar Ibn Hazm. (in arabic)
13. Karaman, H. (2012). *Comparative Islamic Law*. Istanbul: IZ Yayıncılık. 1/320-321. (in turkish)

14. Kariev, A. (2021). *Analysis of the use of viburnum in the Kyrgyz customs from the point of view of Islamic law (18-19 centuries)*. Dergiabant. 9/2, 748-765. (in turkish)
15. Kariev, A. (2017). A brief analysis of the Kyrgyz biy courts (XVIII-XX centuries). *Journal of Social Research MANAS*. 6(4), 89-101. (in turkish)
16. Makovetskaya, P.E. (1886). *Material for the Study of the Historical Customs of the Kirghiz*. Omsk: Printing house. District. Headquarters. (in russian)
17. Malyshev N.M. (1902). *Ordinary Family Law of the Kirghiz*. Yaroslav: Printing house of the Provincial Board. (in russian)
18. Myakutin, A.I. (1910). *Legal Beat of the Kirghiz*. Orenburg: Type. Turgai region Right. (in russian)
19. Sheikhzade, Abdurrahman b. Muhammad b. Suleiman el-Kelyabuli (Damad Efendi). (1998). *Majmaul-Abhur*. Beirut: Darul-Kutubil-Ilmiya. 1/468. (in arabic)
20. Tokombaev, A. (2010). *Smoke secret*. (3rd ed.). Bishkek: Biyiktik. (in turkish)
21. Unal, A. (2016). Types of marriage in the Kyrgyz society. *Turkish Research Journal of Hacettepe University*. 25 (Autumn), pp.229-260.
22. Yusupov M.S. (2016). *Court in Bukhara: Judicial system and legal proceedings in the Bukhara Emirate in the late 19th and early 20th centuries*. Tashkent-Vienna. (in russian)